

Tekstilajien piirteitä lintuperspektiivistä

PAULI SAUKKONEN *Mistä tyyli syntyy?*
WSOY, Porvoo 1984. 233 s.

Pauli Saukkosen teos on puolentoista vuosikymmenen kypsyttelyn tulos. Tekijä on siinä pyrkinyt yhdistelemään teoreettisen tyylintutkimuksen viimeaikaista antia Oulun yliopiston empiiris-tilastolliseen tekstilajitutkimukseen, josta aiemmin on ilmestynyt Suomen kielen taajuussanasto v. 1979.

Saukkosen kirja on hämmentävä luku-kokemus. Teoksen motossa hän tuntuu torjuvan mahdollisuuden esittää minkäänlaista kritiikkiä vetoamalla siihen, että »tajuunnan maailmassa ei ole muuta ehdottoman objektiivista kuin se, että ei ole mitään objektiivista», ja että on hyväksyttävä se, että »minun näkökulmani ei ole eikä voi koskaan olla kenenkään muun näkökulma».

Tiede ei kuitenkaan ole yltiöanarkistista toimintaa, vaan tieteellisessä tiedonhaussa ja selittämisessä on olennaista intersubjektiivisuus. Pelataan yhteisillä pelisäännöillä ja puhutaan yhteistä kieltä. Tätä nykyä tosin vallitsee tilanne, jossa yhden tieteenalan edustajatkaan eivät aina pysty ymmärtämään toisiaan. Kielitieteessä on pitkä matka puheaktista äänne- ja muoto- eli oppisuuntaerot. Eikä koulukunnista pääse kokonaan eroon Saukkonenkaan. Kirjansa teoreettisissa jaksoissa hän toteaa lukeutuvansa lähinnä funktionalistisiin tai kontekstuaalisiin tyylintutkijoihin (esim. s. 112). Empiiristä aineistoa esittelevissä jaksoissa tieteellinen sitoutuminen näkyy epäsuoremmin eli siitä, mitä kielellisiä ka-

tegorioita tilastollisten tekstilajikuvausten perustana on käytetty. Oulun korpusta on kategorioitu eräiden keskeisten perinteellisen kieliopin käsitteiden mukaan: korostuneesti ovat esillä sanaluokat alakategorioineen sekä kieliopilliset ja modaaliset lausetyypit. Tutkija on siis koonnut aineksia eri ajatussuunnista ja liittänyt tähän kokonaisuuteen oman lisänsä. — Loppu-tulos, kun se saatetaan julkisuuteen, päättyy luonnollisesti osaksi tiedeyhteisön keskustelua.

Otan ensin puheeksi muutaman keskeisen kokonaisratkaisun; tuonnempana puutun käsitteellisiin ja eräisiin muihin yksityiskohtiin. Huomio kiintyy ensinnäkin siihen tapaan, jolla kirjoittaja kuvaa kontekstin ja tekstin suhdetta. Otan kaksi sitaattia: »Tekstirakenteen välitön systeemiympäristö on kontekstirakenne, joka hierarkkisesti ylempänä systeeminä aiheuttaa [harv. minun] sen, millainen tekstirakenne on» (s. 156); »sisäinen [= kognitiivinen] konteksti voidaan katsoa tekstilajin etärakenteeksi, ja teksti tästä kontekstityypistä johdettavaksi, käännettäväksi kielelliseksi struktuuriksi» (s. 157). Sekä yksittäinen teksti että etenkin tekstilaji, Saukkosen kiinnostuksen pääkohde, jollakin tarkemmin spesifioimattomalla tavalla siis »aiheutuvat» tai »johduttavat» kontekstista. Tämä on hyvin vahva väite, ja yksityiskohtaisten sääntöjen toistaiseksi puuttuessa sen arvo jää osoittamatta. Itse kontekstin käsite ei ole täysin selvä; siihen kuuluu olennaisena jotakin, mitä nimitetään intentio-funktioksi — joskin itse tekstinäytteiden luokittelu on tehty pikemminkin ulkoisten tunnusmerkkien nojalla. Teoreettinen ja empiirinen osa eivät tässä kohdin ole keskenään sopusoinnussa. Intentio-funktion käsitettä tuskin tarvitaan kolmen päätyylilajin, nimittäin tieteellisen, taiteellisen ja tiedottavan tyylin erottamiseen, siksi lähellä ne ovat arki ajattelun kategorioita.

Kontekstuaaliseen näkökulmaan liittyy toinenkin hyvin kauaskantava väite, joka niin ikään tuntuisi olevan ristiriidassa sen kanssa, mitä teoksen empiirisessä osassa

esitetään. Sivulla 115 on asiaa valaiseva seuraava passus: »Jos lähdetään siitä funktionaalisen stilistiikan ja kontekstuaalisen stilistiikan periaatteesta sekä omasta näkemyksestäni, että tyyli määräytyy tekstinulkoisesta kontekstista, niin tekstin osilla ei ole ”omaa” tyyliä, koska niillä ei ole suoraa yhteyttä kontekstiin. Kun teksti on välittömästi kontekstista riippuva viestinnän perusyksikkö -- on tyyli vain tekstikokonaisuuden ominaisuus.» Tätä näkemystä vasten asettuvat outoon valoon teoksen kolmannessa luvussa käsitellyt tyyllilajien erot, sillä ne on kauttaaltaan osoitettu lyhyistä tekstikatkelmista (joita siteerattaessa ei ole edes kirjailijaa tai muuta lähdetietoa mainittu!). Ehkä tämä paradoksiselta vaikuttava tilanne johtuu siitä, että Saukkonen ei itse tutkikaan ensisijaisesti tekstien tyyliä, ei ole niinkään kiinnostunut yksityisen tekstin tyylianalyysistä kuin kokonaisten tekstilajien kielellisistä, kvantifioitavista piirteistä.

Kaikkein radikaalein ja seurauksiltaan kohtalokkain Saukkosen perusratkaisu lienee se, että idiolektisen variaation ja taiteellisesti motivoituneen tyylin välinen ero häivytetään. Sivulla 110 Saukkonen toteaa: »Tyylin tutkimuksessa ovat käsitykset jakaantuneet karkeasti erotellen siten, että kaunokirjallinen tyyliintutkimus on nähnyt tyylin yleensä perspektiivimerkityksenä ja sosiolingvivistisesti suuntautunut tutkimus usein vain tilannemerkityksenä ('tuttavallinen' — 'virallinen' tms.) --. Tästä erilaisesta painotuksesta johtuu, että kaunokirjallisten tekstien ja puhuttujen tekstien tyyllillisen vaihtelun tutkimuksella ei ole ollut kovin paljon yhteistä. Nämä erilaiset käsitykset on syytä yhdistää yhtenäiseksi koko tekstin konnotatiivisen merkityksen sisältäväksi tyylin käsitteeksi.» Hän katsoo siis teorian kehittyneisyyden merkiksi sen, että tyylin käsite on »avartunut aikaisemmasta taiteellisesta käsitteestä -- siten, että jokainen teksti on jotain tyyliä». Tietyllä triviaalilla tasolla jälkimmäinen väite on totta, mutta kaunokirjalliselle tyyliintut-

kimukselle näkemys merkitsee kuoliniskua. Jos tyyliintutkimus kääntää selkensä kielen poeettiselle funktiolle ja samastaa tahattoman kielellisen variaation oireilmiöt taiteellisesti motivoituneisiin valintoihin, saadaan tulokseksi mielestäni lähinnä latteuksia kuten sivulla 58 esitetty toteamus: »Taiteellinen tyyllilaji on tällä tavalla toisteisinta ja esittelevintä, sillä siinä käytetään pronomineja eniten.» Olennaista ei toki ole pronomien runsaus vaan niiden ilmaisutehtävä, arvo josakin sanataiteellisessa teoksessa, kuten Saukkonen itsekin on osoittanut v. 1967 artikkelissaan »Persoonapronomien *hän* : *se* distinktiivinen oppositio». Tätä luokassa tulivat mieleen Kai Niemisen novellit, joista otan pienen näytteen.

III

eli miten kuolema oppi läksynsä.

Erästä miestä tuli kuolema noutamaan. Mies istui aamiaispöydässä kun ovikello soi. Avasi oven ja kohtasi kuoleman. Kalpeni, rukoili armaa, mutta kuolema vain hymyili kolkosti.

Kaksin lähtivät matkaan. Mies vaati malla vaati saada kantaa kuoleman viikattea: väsyihän kuolema miehen jankutukseen ja lopulta antoi viikatteen hänelle.

Mies oli kovin ihastunut saadessaan näin merkillisen kapineen käteensä; yksikaks heilautti sitä muutaman nuorukaisen kohdalla. Poika kaatui kuolleena maahan. Kuolema nuhteli miestä ankarasti, kiivastuneena sanoi: En siedä sinua silmissäni. Mies otti jalat alleen, pakeni viikate kainalossaan. Nyt tuli kuolemalle hätä. Lähti jäljittämään miestä, mutta päivä oli jo illassa ja pimeässä miehen onnistui eksyttää kuolema kannoiltaan.

Huomio kiintyy tekstissä siihen, että pronomineja ei käytetä kerronnassa. Subjekteina toistuvat vuoroon mies, vuoroon kuolema. Kun subjekti on ilmeinen, on turvaututtu ellipsiin eikä samaviitteiseen pronominiin. Teksti kuuluneen »taiteelliseen tyyllilajiin», mutta sen esteettisesti motivoitunut valinta on ellipsin käyttö pronominin sijasta.

Saukkonen toteaa edelleen sivulla 65, että »näytelmät ovat konkreetteinta, pakinat abstrakteinta tyyliä ja kertomakirjal-

lisuuden kertomukset -- ovat näiden välillä». »Konkreettiseksi» tekstin tekee Saukkosen mukaan se, että siinä on epätäydellisiä lauseita, ensimmäisen ja toisen persoonan pronomineja, interjektioita, imperatiiveja ja deiktisiä pronomineja. Paradoksaalista on, että nämä piirteet puuttuvat Oulun korpuksen kertovista teksteistä puhtaasti valintateknisestä syystä: kun korpusta laadittiin, siitä jätettiin romaanien dialogiosuudet pois! Millainen ratkaisu on tuolloin tehty ajatuksen referoinnin suhteen, onko se »kertoava» vai katsotaanko sen kuuluvan dialogisuuteen, ei käy mistään ilmi.

Laihanlaisia ovat niin ikään sen tyyppiset tulokset kuin lyriikasta tehty havainto, että siinä esiintyy paljon vähemmän että-lauseita kuin muissa tyyllilajeissa, lukusanoja vähemmän kuin pakinoissa tai interjektioita vähemmän kuin näytelmässä (s. 67). Kuten Leech ja Short toteavat teoksessaan *Style in Fiction* (1981, s. 46), kielestä on periaatteessa laskettavissa loputon määrä piirteitä, ja näin ollen tyylin tutkijan on pakko turvautua johonkin muuhun lähtökohtaan kuin kielellisten piirteiden mekanistiseen kvantifioimiseen.

Olennaista onkin se, että jokin kielellinen valinta on kohosteinen yhdessä tekstissä tai yhdellä kirjailijalla mutta jää vaille huomiota toisessa tekstissä. Seuraavaa Sirkka Turkan tekstiä (tilanpuutteesta valitettavasti katkelmana!) voi kyllä käsitellä laskemalla, montako epätäydellistä lausetta siinä on, ovatko verbit voittopuolisesti dynaamisia vai staattisia ja ovatko virkkeet keskimääräistä pitempiä tai lyhyempiä. Tämä käsittely ei kuitenkaan auttaisi ymmärtämään Turkan sanataiteen erityisluonnetta.

Tästä pöydästä on pitkä matka pääsiäisiin ja fariniliemessä liotettuihin porsaankyljyksiin. Pääsiäisiin, jotka olivat täynnä kärsimystä ja kaloja, hitaita lumihiutaleita ja kolmen tunnin passiota kirkon lehterin kiiltävillä puupenkeillä. Pääsiäisiin, joiden musertavan surun ja ahdistuksen päätti Jeesuksen käheä parahdus: Jumalani, miksi minut hylkäsit. Loppu-

maton jono pääsiäisiä kuin nurmikolle kuivumaan levitettyjä tuoksuvia lakanoita. Hiljaisia päiviä, jolloin ensimmäiset laimeanväriset leikkokukat ilmestyivät suureen tarkasti varjeltuun kristallimaljakkoon, jolloin lumiset pilvet vaelsivat hitaasti ikkunoiden ohitse. Pääsiäisenä aika pysähtyi. Tuntui olevan ikuisuus ailahteleviin toukokuun viikonloppuihin, jolloin tuoret kurkunviipaleet tuoksuivat ruokapöydässä, jolloin kunnan vilustuminen oli varma asia. Harakat ilmestyivät pienen metsikön ylle pitämään kokouksiaan. Oravat kiisivät vaakasuoralta oksalta toiselle häntä puretuneena takamukseen kuin toinen orava. Sitten tuli kesä. Luokalle jäämiset ja suvivirret. (Valaan vatsassa s. 66.)

Se mikä Saukkosen mielestä on tyylin teorian voitto, on ainakin tämän kirjoittajan kannalta kaunokirjallisuuden ymmärtämiselle suuri tappio: emme nyt erota disautomaattista käyttöä automaattistuneesta, emme näe taiteellisen tekstin kaksinkertaista koodinkäyttöä. Arkipuheen, asiatekstin ja kaunokirjallisen tuotteen kontekstit ovat niin ikään keskenään kovin erilaiset, mikä mielestäni Saukkosen esityksessä ei saa ansaitsemaansa huomiota. Sivulta 123 saa käsityksen, että on selvitettävä »kirjailijan» perspektiivi, jotta saavutettaisiin hänen tekstinsä oikea tulkinta. Taiteellisen viestinnän monikeroksisuus ei ainakaan eksplisiittisesti käy vielä tästä ilmi. Yksittäisen romaanin kielellisten ratkaisujen ymmärtämisen kannalta on olennaista juuri se, miten kertojan osuus ilmentyy kielellisesti suhteessa henkilöihin (vai onko hän yksi henkilöistä), miten »mind style» näkyy kerronnassa tai sen joissakin osissa, mikä asema teoksessa on suoralla tai epäsuoralla ajatuksen kuvauksella ja millä kielellisillä keinoilla sen itse kukin kirjailija on saanut aikaan. Pieni ote Antti Tuurin tekstistä osoittaa, miten nykyproosassa näkökulman vaihdos on epäselvä, huomaamaton, vasta pronominin valinnasta lähtien varma.

Seitsemältä Tasa meni kauppalasta tehtaalle päin. Sillasta hän laski kaksi taloa vasemmalta puolen ja meni toiseen. Siinä

oli puutarha tien toisella puolella ja autotalli. Omakotitalo oli neliskulmainen ja portaiden molemmin puolin oli valkoiset paksut pylväät kattoon asti niinkuin amerikkalaisessa perhesarjassa. Kun soitti kelloa, insinööri tuli avaamaan. *Sillä* oli sama puku päällä kuin tehtaalla ja solmio.

Romaanin sisäiset kielelliset kerrokset ovat viime vuosikymmeninä kokeneet suuria muutoksia: leksikaaliset ja kieliopilliset keinot (sanan valinta, juuri deiktisten elementtien käyttö, miksei lauseen pituuskin) ovat aivan erilaisessa käytössä kuin urheiluselostuksessa tai opetuskeskustelussa. En voi pitää saavutuksena sitä, että ero fiktion maailman ja arkikerron välillä kiistetään; jos olisin kirjallisuudentutkija, olisin yrityksestäkin syvästi pahastunut. — Kun nootistossa referoidaan seikkaperäisesti monia tekstintutkimuksen vähäisempiäkin tähtiä, on todella huomiota herättävää, että kielitieteellisen tyylintutkimuksen klassikko Roman Jakobson puuttuu lähdeluettelosta eikä hänen tavattomasti tutkimukseen vaikuttaneesta poeettisen funktion käsitteestään näy Saukkosella jälkeäkään.

Kautta linjan Saukkosen teosta vaivaa kaksijakoisuus, joka on seurausta siitä, että siihen on pyritty sovittamaan eri vuosikymmeniltä peräisin olevaa ainesta. Viimeaikaiset näkemykset (joita on lähes kuudenkymmenen sivun verran referoitu nootiosastossa) ovat jättäneet toistaiseksi eräänlaisen ohjelmanjulistustyypin tai lintuperspektiivijäljen, kun taas varsinainen analyysityö on tehty ilman viimeaikaisen pragmaattisen diskurssintutkimuksen vaikutusta: näkemys kielestä on strukturalistis-sanakeskeinen.

Useaan kertaan tekijä korostaa kyllä ohjelmallisesti sitä, että funktionaalinen stilistiikka pitää semantiikkaa ensisijaisena. Sivulla 92 hän toteaa, että jokaisessa tekstissä on »kaksi semanttista kerrosta»: 1) se, joka ilmaisee referentin eli edustaa teemaa, ja 2) se, joka ilmaisee puhujan tai kirjoittajan perspektiivin, edustaa konnotatiivista merkitystä, eli tyylillinen merki-

tyskerros. Sivulla 139 hän katsoo, että tyyllilajit ovat ensisijaisesti semanttisia yksiköitä [harv. minun], ja sivulla 141 hän määrittelee tekstin semanttiseksi yksiköksi, joka »aiheutuu» pragmaattisista lähtökohdista. Kun Saukkonen sitten sivulla 154 esittää tekstillä »ja sen tyyllillä» olevan kolme syysuhteisen ketjun pääominaisuutta — 1) kieliopillis-sanastollinen, 2) semanttinen ja 3) pragmaattisen systeemikonaisuuden luonne — ja väittää keskittyneensä »semanttisten tyylipiirteiden käsittelyyn», olen tarkkaan tekstiä luettuanikin ymmällä. Onhan Oulun-korpuksen analyysi nimenomaan kieliopillis-sanastollista.

Samaten kuin semantiikan mukaan tuominen on toistaiseksi jäänyt ohjelmalliseksi, on käynyt pragmatiikankin. Pragmaattisen tekstilingvistiikan keskeiseksi tutkimuskohteeksi esitetään tekstilaji (s. 140); pragmaattisten sääntöjen sanotaan ilmaisevan »lähinnä sen, mitä sopii sanoa kenelle missäkin tilanteessa» (s. 138). Osoittamatta siis jää, mikä pragmaattisen näkökulman anti varsinaiselle tyylin analyysille voisi olla. Ainakin sellaisia keskeisiä käsitteitä kuin presuppositio tai yhteinen tieto on käytetty ylimalkaisesti: »Mitä suurempi on vastaanottajien lukumäärä, sitä pienempi on presuppositio» (s. 107); »kielenkäyttäjille on kehittynyt yhdenmukainen presuppositio häiriöiden todennäköisyyksistä eri viestintätilanteissa» (s. 108); »mitä suurempi on yhteinen tieto, sitä rennompi pyrkii asenne samalla olemaan» (s. 109). — Jäljempänä esittämäni Bartensin tekstin perusteellahan näin ei mitenkään voisi väittää. Kielen pragmaattinen ulottuvuus antautuu ehkä huonommin kvantitatiivisen tarkastelun pohjaksi. Sen merkitys tyylintutkimukselle on ennen muuta mikrotasolla, kuten dialogin kielellisten piirteiden tarkastelu arkikeskustelun kielellisten piirteiden tutkimustuloksiin nojaten. En voi myöskään pitää semanttisena analyysinä sentyyppisiä toteamuksia kuten että Joel Lehtosen Matalena on semanttisilta yläpiirteiltään subjektiivisempaa kuin kertova teksti yleensä

tai että Liimataisen (teoksessa käsitelty) pakina on kokonaisuutena varsin abstrakti, objektiivis-subjektiivinen, impersoonainen, potentiaalisesti dynaaminen. Näitä hyvin yleisen tason luonnehdintoja on lukijan vaikea mieltää semanttisiksi piirteiksi.

Kun etsii Saukkosen teoksesta tutkimusongelmia tai käsitteellistä tukea omille tyyllintutkimusharrastuksilleen, törmää väistämättä kahteen huomattavaan vaikeuteen. Eräät olennaiset käsitteet on määritelty sinänsä ymmärrettävästi mutta niin yleisellä tasolla, että niitä ei pysty millään operationaalistamaan. Esimerkiksi tekstin pääfunktioiksi mainitaan vetoaminen ajatteluun, tahtoon ja tunteeseen. Peruskäsite perspektiivi jakautuu edelleen asenne-, etäisyys-, dynaamisuus- ja rakenneperspektiiviin, mutta miten tähän jakoon päädytään, jää selittämättä.

En ollenkaan pyri kiistämään perspektiivin käsitteen hyödyllisyyttä sinänsä — mutta miten paljon hedelmällisemmäksi ja tekstiläheisemmäksi se olisi tullut, jos sen olisi kytkenyt sellaisiin pragmatiikan käsitteisiin kuin *presuppositio* ja (vastaanotajalta edellytettävä) päättely. Tämä tuli voimakkaasti mieleeni, kun luin Raija Bartensin esittelyä komien lyriikasta. Otan kolme katkelmaa:

»Ongelmallisella 30-luvulla myös Savin joutui vaikeuksiin. Häntä syytettiin kyvyttömyydestä tehdä syvällisiä huomioita luokkataistelun uusista muodoista. -- Vaatimus ei koskenut ainoastaan aloittelevia kirjailijoita, myös vanhempien oli jatkuvasti syvennettävä teoreettista tietämystään. 30-luvun jälkipuoliskolla Savinin oli pakko kirjailijana vaieta. Hän kuoli Novosibirskin alueella vuonna 1943.» (S. 15.)

»V. 1936 julkaistiin vielä valikoima Tsistaljovin tuotantoa, mutta sitten hänen oli vaiettava. Hän kuoli v. 1939.» (S. 13—14.)

»Vuonna 1939 Lebedev sai korkean tunnustuksen. Neuvostoliiton Korkeimman Neuvoston Puhemiehistö palkitsi hänet silloin kunniamerkillä. Muuten 1930-luvun loppupuoli oli komienkin kirjallisuudelle raskasta aikaa.» (S. 16.)

Bartensin toteavan asiallinen perspektiivi rakentuu siitä, että hän olettaa puheena olevan aikakauden hirmuteot lukijalle tutuiksi; edelleen hän olettaa lukijan olevan perillä siitä, minkä pituinen ihmisen normaali elinikä on ja mitä runoilijalle merkitsee irrottaminen kotiseudultaan. Loppulliset merkitykset syntyvät tällaisesta tekstistä lukijan monenlaisen päättelyn tuloksena.

Toinen este Saukkosen esittelemän välineistön käyttökelpoisuudelle on se, että käsittelyn painopiste on hyvin tuntuvasti luokitteluissa ja kaavioissa, ei niinkään itse tekstien kielellis-tyylillisissä ongelmissa. Tyyllilajeja luokitellaan funktionaalisesti, loogisesti ja nootistossa vielä muutamalla muulla tavalla; tekstifunktioiden keskinäistä suhdetta luonnehditaan geometrisellä kuviolla (s. 219), tyyllilajien suhdetta laatikkokuviolla (s. 63), nootistossa on pitkiä luetteloita ja mutkikkaita kaavioita tekstiteorioiden keskinäisistä suhteista, merkkien tyypeistä, eri tutkimuksissa käytetyistä tyylipiirteistä, tyylikerrostumista, puhetilanteen elementeistä, kontekstifaktoreista jne. Kun erilaisia luokituksia ja ehdotuksia ei ole keskenään vertailtu eikä kirjoittaja niitä arvioi tai arvostele, ne jäävät nyt keskenään lukijan suosiosta kilpailemaan. Jos eivät päätekstissä esitetyt luokitukset lukijaa tämän tutkimusongelmissa auta, voi etsiä nootiston avulla toisiin.

Seikkaperäisen nootiston lisäksi, jossa on ensi kertaa suomeksi saatavilla suuri määrä viitteitä etenkin keskieuropalaiseen tekstin- ja tyyllintutkimuksen kirjallisuuteen, antoisa on aivan kirjan alussa esitetty lyhyt jakso »Miten tyyllilajimme ovat syntyneet ja kehittyneet?» Tätä olisi luke- nut pitempäänkin, ja ehkä luokittelua harrastamattomalle tutkijalle juuri tästä lähtökohdasta edennyt, esimerkiksi yhden suomalaisen tekstilajin kehityksen seikkaperäinen tutkimus olisi voinut osoittaa Saukkosen valitseman kielellisen apparatuurin arvon. Ratkaisu, johon tekijä on päätenyt, on sen sijaan johtanut suurelta osin yleisluonteisiin, ylimalkaisiin ja ulkokoh-

taisen tuntuisiin havaintoihin ja toteamuksiin.

Saukkosen teoksen lukeminen panee pohdiskelamaan lingvistisen korpustutkimuksen yleistä dilemmaa: kun aineisto on kerran koottu ja etenkin kooditettu tiettyjä tieteellisiä tarkoituspäitä varten, sitä on hyvin vaikea muokata palvelemaan sellaisia uusia päämääriä, joita kielitieteen sisäisessä kehityksessä on sittemmin syntynyt.

Mistä tyyli syntyy? käsittelee siis yhtäältä tekstilajien yleisiä kontekstuaalisia ominaisuuksia, toisaalta niiden kieliopillisten ja sanastokategorioiden variaatiota. Kovinkaan paljon se ei vielä auta suomalaisen empiirisen tyyliintutkimuksen avointen kysymysten selvittämistä. Näitä ovat esimerkiksi jonkin tekstilajin tai genren kielellinen kehitys historiansa kuluessa (asiaproosan — kaunokirjallisen proosan); puhutun ja kirjoitetun kielen suhde kaunokirjallisten keinojen valossa (puheen ja ajatuksen kuvauksen kehitys, kertomistekniikan suhde puhekielen keinojen muuttumiseen), toisaalta muidenkin kuin kieliopillisten piirteiden käyttö tyylikeinoina tai tekstilajeja erottavina piirteinä. Ajattelen vaikkapa sitä, miten tematiikka toimii eri lailla ei vain puhutussa dialogissa ja kirjoitetussa monologissa vaan mahdollisesti myös argumentoivassa ja ekspositorisessa tekstityypissä.

Kuten Saukkonen itsekkin huomauttaa (s. 153), »kvantitatiiviset ominaisuudet sinänsä eivät riitä kertomaan koko totuutta tyylistä». Siksi onkin etenkin lyriikan ja lyhyen proosan tutkimuksessa turvauduttava olennaisesti kvalitatiivisiin keinoihin: yhden tai parinkin piirteiden poikkeava käyttö on esteettisesti merkitsevää, eikä riitä, että kutakin piirrettä tarkastellaan erikseen; on otettava huomioon myös valintojen myötäesiintymät, jotka ovat kussakin kaunokirjallisessa tekstissä omansa. Niinpä edellä siteeratun Kai Niemisen tekstin olennaisesti toisiinsa liittyviä piirteitä voisivat olla lyhytlauseisuus, rinnastukset, toimintaverbien runsaus sekä subjektien ellipsi. Tulkinnan asia on löytää

näille valinnoille esteettisesti määräytyvä motivaatio, missä vaiheessa myös eräät sisällölliset piirteet tulevat käsiteltäviksi. Sirkka Turkan tekstille on myös ominaista lauseiden lyhyys, subjektien puuttuminen ja toimintaverbit. Nämä tekstit ovat kuitenkin tyyliiltään sangen erilaiset. Tämä esimerkki osoittanee sen, että kaunokirjallisten tekstien lingvistinen tyyliintutkimus on viime kädessä intuitiivisesti koetun prominenssin todentamista. Arkikielen variaationtutkimus kylläkin voi joskus lähteä liikkeelle laskemalla konkreettisia kielenkäyttöeroja ja siirtymällä vasta tämän jälkeen havaintoja selittämään.

AULI HAKULINEN